

УДК 37.05

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ РЕГІОНАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Вікторія Стойкова

Одним із найбільш ефективних шляхів соціально-економічного розвитку є застосування кластерного підходу, у тому числі також як основи для стимулювання інноваційної діяльності. У статті обґрунтовано роль формування і розвитку освітніх кластерів як одного з інструментів розвитку регіональної системи освіти та

вирішення соціальних проблем розвитку територій.

Ключові слова: освітній кластер, освітній округ, профільне навчання, розвиток територій, підвищення кваліфікації управлінських кадрів.

КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ

Виктория Стойкова

Одним из наиболее эффективных путей социально-экономического развития является применение кластерного подхода, в том числе и в качестве основы для стимулирования инновационной деятельности. В статье обоснована роль формирования и развития образовательных кластеров как одного из инструментов развития региональной системы образования и решения социальных проблем развития территорий.

Ключевые слова: образовательный кластер, образовательный округ, профильное обучение, развитие территорий, повышение квалификации управленческих кадров.

CLUSTER APPROACH IN FORMATION OF THE REGIONAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Victoria Stoykova

One of the most effective ways of social and economic development is application of a cluster approach, including, and as a basis for stimulation of innovative activity. The article substantiates the role of the formation and development of educational clusters as a tool for the development of a regional system of education and the social problems of territorial development.

Key words: educational cluster, educational district, profile education, development of territories, increase management skills.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, що стоять перед освітою України, зумовили необхідність пошуку інноваційних підходів до формування нової регіональної освітньої політики та модернізації системи управління її розвитком. Такою інновацією було визнано застосування кластерного підходу в освітній галузі Миколаївської області.

Кластерні об'єднання нині є однією з найбільш ефективних форм організації інноваційних процесів та форм регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундатором кластерної теорії вважають М. Портера, проте введення в науковий обіг поняття «кластер» належить А. Маршалу. В освіту термін прийшов із теорії інформаційно-комп'ютерних технологій, економічної теорії та теорії

управління розвитком територій. У різних галузях застосування поняття у його зміст було вкладено певні характерні особливості.

Кластерами вважають об'єднання та концентрацію споріднених та тісно пов'язаних підприємств (А. Маршал, Семенова); об'єднання компаній пов'язаних територіальною та виробничою ознаками (М. Портнер, Г. Свен, М. Превезер); групу компаній та підтримуючих їх вишів, орієнтованих на одну/суміжні галузі виробництва і розташованих на певній території (І. Пилипенко); індустріальний комплекс, об'єднуючий між собою постачальників, виробників ті споживачів певних товарів та послуг, пов'язаних певним технологічним процесом (Ж. Мінгальова, С. Ткачова); форму мережі, де близьке територіальне розташування покращує взаємодію на

основі споріднених інтересів (Ю. Єфімичева, І. Захарова); концентрацію установ, які за рахунок об'єднання досягають ефекту синергії (С. Розен-фельд); об'єднання суб'єктів госпо-дарювання за територіальною ознакою орієнтованих на спільне виробництво послуг, таких, що мають погоджену стратегію розвитку й істотну соціально-економічну значущість для регіону (А. Старєва); групу об'єктів, подібних між собою за певними критеріями (Д. Ким, М. Жамбю, Б. Павлишенко).

Дослідженню в галузі теорії кластерів та їх застосування для різних народногосподарчих галузей та цілей присвячено роботи провідних українських та зарубіжних науковців (К. Андрєєва, Т. Андерсон, В. Базилевич, Є. Безвушко, І. Бураковський, П. Єщенко, З. Варналій, М. Войнаренко, В. Геєць, Б. Губський, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, А. Кірпи́чкова, Ю. Ковальов, М. Корепанова, С. Кримський, О. Куликова, Д. Лук'яненко, Л. Марков, Р. Мартин, Г. Мелекесов, І. Михасюк, А. Мокій, С. Мочерний, В. Новицький, Ю. Павленко, М. Портер, А. Поручник, Є. Савельєв, В. Савченко, О. Серік, В. Сизоненко, С. Соколенко, А. Старєва, М. Тимчук, А. Філіпенко, Т. Шестаковська, О. Шнирков та ін.).

Зазначаємо, що переважна більшість проведених досліджень стосуються кластерної політики для розвитку регіональних економік та підвищення їх конкурентноспроможності. Також певну кількість розвідок орієнтовано на дослідження виробничо-освітніх кластерів, в основі яких лежить співпраця вищих (професійно-технічних) навчальних закладів із підприємствами-партнерами [3]. Незважаючи на наявність великої кількості досліджень зарубіжних і вітчизняних авторів, недостатньо розробленими залишаються основи та організаційно-економічні механізми формування та

розвитку освітніх кластерів у системі загальної середньої освіти та післядипломної педагогічної освіти. Це зумовлює необхідність комплексного науково-прикладного дослідження особливостей та результативності функціонування освітніх кластерів у загальній середній та післядипломній освіті.

Метою даної статті є розкриття сутності регіональної кластерної політики, побудованої на основі поєднання державних, суспільних, корпоративних і недержавних форм управління системою загальної середньої та післядипломної освіти, її інноваційного розвитку та підвищення ефективності.

Виклад основного матеріалу. Процеси реформування української освітньої системи потребують якісних змін у змісті освіти, економіці освіти та управлінні системою освіти.

Найбільш ефективними умовами розв'язання цих завдань є відпрацювання нових моделей змісту освіти, організаційно-правових форм освітніх інститутів, економічних умов діяльності, нових моделей управління освітою, а також мережевий характер взаємодії різних соціальних інститутів.

Серед пріоритетів розвитку інноваційної діяльності в Україні та світі виділяють розвиток інноваційної інфраструктури, розроблення та подальшу реалізацію кластерної політики, підтримку реалізації інноваційних проектів.

На переконання А. Старєвої, кластери сприяють розвитку регіональних економік, оскільки забезпечують позитивні ефекти; створюють умови для формування регіональних інноваційних систем; виконують роль «точок зростання» внутрішнього ринку та залучення міжнародного; створюють попит на матеріально-технічні ресурси та послуги, тим самим сприяють розвитку регіональної системи освіти [6].

Кластерний підхід на Миколаївщині запроваджується з 2012 року та реалізується за трьома векторами: перший – формування регіональної освітньої мережі; другий – інноваційні моделі організації навчально-виховного процесу; третій – професійний розвиток педагогічних і управлінських кадрів.

Починаючи з 2012 року, в області розпочато впровадження проекту «Регіональний інноваційний соціокультурний, освітній кластер».

Інноваційний соціокультурний освітній кластер – це добровільне об'єднання географічно близьких

взаємодіючих суб'єктів господарювання: освітніх закладів, органів влади, банківського, приватного сектора, інноваційних підприємств / організацій, об'єктів інфраструктури, що характеризується виробництвом конкурентоспроможних освітніх, культурних, соціальних послуг, наявністю погодженої стратегії розвитку, спрямованої на реалізацію інтересів кожного з учасників і території локалізації кластера, на якій вона перебуває, і має істотну соціально-економічну значущість для регіону [6].

Першим зареєстрованим і презентованим в Миколаївській області 24 лютого 2012 року став інноваційний соціокультурний, освітній кластер с. Костянтинівка Жовтневого району Миколаївської області. Центральним утворенням цього кластера стало ядро, до якого увійшли такі суб'єкти, як загальноосвітній, дошкільний та позашкільний навчальні заклади,

фельдшерсько-акушерський пункт, сільська бібліотека, сільський клуб, та оболонка кластера: Миколаївський ОІППО, Жовтнева райдержадміністрація, Новомиколаївська сільська рада, районна газета «Вісник Жовтневщини», ТОВ «Діонісій WN», ПриватБанк, Храм Святих Костянтина та Олени, Центр соціальних програм «Русал» Миколаївського глиноземного заводу.

Кластерні об'єднання в освітній мережі області забезпечують її інноваційний та економічний розвиток, за якого на освітньому ринку конкурують уже не окремі маленькі навчальні заклади (з напівпорожніми приміщеннями, дефіцитом кадрів та застарілим матеріально-технічним обладнанням), а цілісні комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній кооперації громади, закладів освіти, культури, охорони здоров'я, бізнесу тощо. Об'єднання в кластери формують специфічний освітній та соціокультурний простори населених пунктів, особливо в сільській місцевості, для отримання значних економічних ефектів, мобілізації наявних ресурсів, а отже, створення якісного міцного фундаменту для підтримки та розбудови освітньої галузі регіону.

Регіональний соціокультурний освітній кластер, серед іншого, формує міцне підґрунття для розв'язання питання пошуку, виявлення, супроводу обдарованої дитини, її розвитку та можливостей реалізації на регіональному, державному, міжнародному рівнях, її майбутньої професійної освіти та професійної зайнятості в умовах регіональної інфраструктури, прискорює зростання освітнього конкурентного потенціалу певної території області, забезпечує соціальну стабільність, слугує освітньому згуртуванню суспільства, що об'єднує громаду для вирішення питань, пов'язаних з освітою, здоров'ям, спортом, культурою і, зрештою, навіть із майбутнім дітей.

Головним результатом упровадження цієї інновації стала реорганізація наявних у населеному пункті ресурсів, їх ефективне використання в межах територіальної одиниці та регіону в цілому, що забезпечило економію коштів у масштабах с. Костянтинівка Жовтневого району – 308 тис. 394 грн на рік, які були направлені на

найважливіші для села соціальні статті.

За чотири роки реалізація проекту «Регіональний інноваційний соціокультурний, освітній кластер» забезпечило отримання масового позитивного ефекту. Наприклад, станом на кінець 2015 року в Миколаївській області вже функціонує 34 освітні кластери, що забезпечило загальний економічний ефект у межах територіальних одиниць у середньому 3,5 млн грн на рік. А загалом за чотири роки більше ніж 13 млн грн.

Таким чином, реалізація кластерної політики у формуванні ефективної освітньої мережі забезпечила перетворення ситуативних контактів між установами, організаціями, підприємствами сільської місцевості на систему стійких партнерських відносин, що, у свою чергу, ефективно позначилися на підвищенні ефективності структури; реалізації спільних соціальних, культурних, освітянських проектів; зниження сукупних витрат на розвиток освіти, науки; оптимізації наявних ресурсів; розроблення новацій тощо.

Другим напрямом реалізації соціального партнерства між навчальними закладами та їх соціокультурним оточенням у регіональному освітньому просторі є освітні округи – добровільні об'єднання в межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, упровадження допрофільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій.

Створення освітніх округів набуло особливої актуальності у зв'язку з

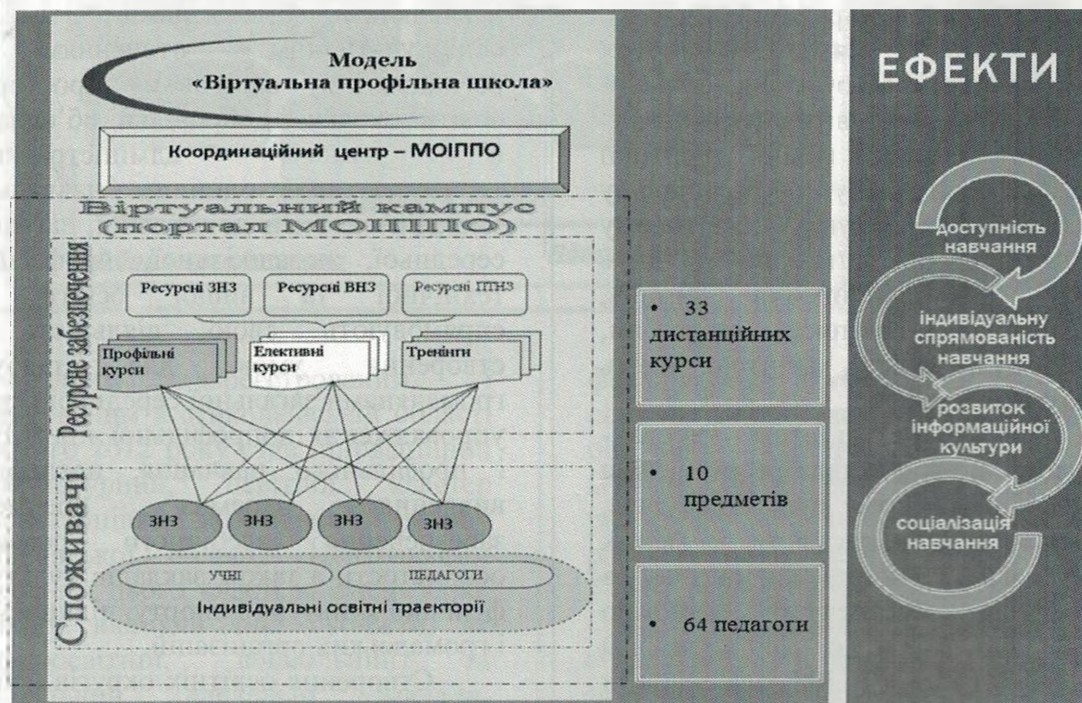
реалізацією профільного навчання в старшій школі та забезпечення якісної допрофільної підготовки учнів середньої ланки. Освітні округи діють за різними моделями: школа-ресурсний центр, міжшкільне об'єднання, асоціація навчальних закладів, соціально-педагогічний комплекс/освітній соціокультурний кластер, міський/районний ресурсний центр, міжрайонний та обласний ресурсний центри.

Діючи в області освітні округи спрямовують свою діяльність за такими напрямками: розвиток та оптимізація мережі навчальних закладів для задоволення прав громадян на освіту; створення широкого діапазону умов отримання вихованнями й учнями якісної освіти та розвитку їхніх здібностей; систематична та своєчасна поінформованість батьків про освітні послуги, допомога у виборі профілю навчання; концентрація наукового, культурного, матеріально-технічного та фінансового потенціалу міста, району для розв'язання актуальних проблем функціонування системи освіти; сприяння впровадженню в закладах освіти

освітніх округів сучасних навчально-виховних та управлінських технологій; пропаганда передового практичного досвіду, стимулювання професійного зростання, підвищення педагогічної майстерності педагогічних кадрів.

Перші освітні округи в області були створені ще у 2003 році, у рамках Всеукраїнського експерименту з апробації цієї форми взаємодії (Тридубський освітній округ Кривоозерського району Миколаївської області). У 2015/2016 навчальному році їхня кількість у містах і районах області сягає 72. Ще один освітній округ «Обласний ресурсний центр» діє із 2012 року на базі Миколаївського ОІППО у вигляді ресурсу «Віртуальна профільна школа» (на платформі Moodle) для організації дистанційного профільного навчання старшокласників.

У рамках «Віртуальної профільної школи» старшокласники області мають змогу обрати для засвоєння з понад 30 дистанційних курсів із 10 предметів. Авторами та розробниками курсів стали провідні фахівці опорних навчальних закладів області.

Така модель забезпечує:

- доступність навчання, а саме: подолання фізичних обмежень людини, розширення аудиторії учнів;
- індивідуальну спрямованість навчання, створення комфортних умов для школярів і вчителів, урахування індивідуальних психологічних особливостей (сприйняття, пам'яті, мислення), індивідуальний темп навчання;
- розвиток інформаційної культури учасників навчально-виховного процесу, навичок роботи із сучасними засобами інформатизації і телекомунікації;
- соціалізацію навчання, урахування особистісно-комунікативних особливостей учнів тощо.

Багатопрофільною може стати не кожна міська, а тим більше – сільська школа, а однопрофільність прирікає учнів на пошук іншої школи, ресурсного центра, якщо такі є поблизу, або ж пошуку репетиторів за необхідними напрямками навчання. Очевидно, що в кожній школі через низку причин забезпечити різноманіття інтересів учнів неможливо, а поглиблений рівень вивчення тих або інших предметів у профільних класах лише частково може задовольнити потреби школяра. Тому така модель організації навчально-виховного процесу є досить перспективною.

Третій вектор реалізації кластерної політики в регіоні спрямовано на формування якісного кадрового потенціалу через інноваційні форми організації післядипломної педагогічної освіти і охоплює різні категорії педагогічних працівників:

- молоді фахівці (стаж роботи до 5 років);
- учителі-предметники, які

викладають у профільній школі;

- педагоги-модератори дистанційного навчання;
- мережеві педагоги дистанційного навчання;
- керівники навчальних закладів різного типу і форми власності.

Як приклад розглянемо систему роботи з управлінськими кадрами, в основі якої лежить кластерний підхід.

Наріжним каменем інноваційної діяльності керівників навчальних закладів є подолання протиріч між традиційними та інноваційними підходами до розвитку освіти, спричиненими процесами глобалізації та євроінтеграції; усталеними і новітніми парадигмами змісту освіти; сформованими концепціями навчання, виховання і розвитку особистості на основі психолого-педагогічних досягнень у минулому та на основі результатів прогресивних сучасних досліджень; потребами розвитку універсальних якостей особистості та збереження її «потенційного індивідуального ядра»; традиційними й інноваційними видами управлінської діяльності; автократичним і демократичним стилем керівництва; рівнем готовності і спроможності керівників до управлінської діяльності та об'єктивними їх потребами у знаннях основ інноваційних перетворень; бажанням реалізувати як свої професійно-особистісні можливості, так і всього педагогічного колективу.

Із метою своєчасного реагування на поставлені суспільні виклики в освітньому просторі Миколаївщини виникла потреба у започаткуванні науково-педагогічного проекту керівників навчальних закладів «Управлінський кластер».

Метою Проекту є сприяння розбудові регіональної системи освіти як важливого засобу творення української держави шляхом удосконалення професійної майстерності

керівників навчальних закладів
відповідно до єдиних європейських

освітніх критеріїв і стандартів.

Проект буде реалізовано за сімома напрямками: організаційним, освітнім (просвітницьким), представницьким, дослідницьким, координаційним, проектним, інформаційним. Він передбачає організацію та проведення заходів регіонального, державного та інституційного рівнів, спрямованих на реалізацію цілей і завдань Проекту (інтернет-спільноти, форуми, обговорення, науково-практичні конференції та семінари, симпозіуми, проблемні круглі столи, навчальні семінари, експедиції, консультації, тренінги тощо), підвищення кваліфікації управлінських кадрів навчальних закладів у галузі специфіки їхньої освітньої та соціокультурної діяльності, представлення інтересів та пропаганди досвіду і досягнень учасників Проекту, організація та проведення соціально-педагогічних досліджень, координація дій між учасниками Проекту тощо.

Для інформаційної підтримки

учасників Проекту на порталі Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти створено сайт «Управлінський кластер» і засновано педагогічну спільноту «Управлінський кластер».

У роботі кластеру широко використовують різні інформаційно-комунікаційні ресурси:

- сайт «Управлінський кластер» забезпечує оперативне інформування, надає рекомендації, організовує управлінські інтернет-уроки;
- педагогічна спільнота (Google спільноти) дає можливість обговорити актуальні питання реформування освітньої галузі, обмінюватися досвідом у професійному колі;
- анкетування (Google-форми) забезпечує об'єктивний моніторинг нагальних проблем;
- спільна робота з документами

(Google-документи) консолідує зусилля членів Проекту в напрацюванні типових документів, шаблонів тощо;

- поштові сервіси (Gmail) – забезпечують обмін текстовими повідомленнями, документами, графікою, аудіо-, відеофайлами тощо;
- реєстрація учасників (Google форми та Google карти), відуалізує спілкування між учасниками Проекту.

Слід зазначити, що включення партнерів до освітнього кластеру будується на принципах територіальної близькості, взаємовигідного співробітництва, спільного використання наявної бази та ресурсів [2, 4, 5].

У процесі формування освітніх кластерів обов'язково враховують інституційні та мережеві особливості установ-учасників. Серед них Т. Шестаківська вирізняє такі:

1. У кластер об'єднуються організації, різні за формою власності, організаційно-правовим статусом та галузевою приналежністю організації.

2. Усі учасники кластера зберігають свою юридичну і господарську самостійність.

3. Керівництво кластером, як правило, здійснює колегіальний орган – рада представників усіх організацій, органів влади та громадськості.

4. Між учасниками кластера встановлюються відносини співпраці в досягненні єдиної мети на основі загальних стратегічних планів, договорів та альянсів, спільного використання брендів та інших нематеріальних активів, що дозволяє скоротити трансакційні витрати [7].

Реалізація кластерної політики здійснюється з дотриманням певних принципів, серед яких принцип відкритості (установи-партнери обирають самостійно стратегію розвитку); адаптивності (відносини всередині взаємодіючих освітніх установ та їх

соціальним оточенням вибудовуються з урахуванням інтересів кожної організації); системності (у навчальних закладах створюється інноваційне освітнє середовище поза та всередині навчального закладу з моделювання та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій учнів та педагогів); доступності (широка та рівна доступність до освіти учнів, батьків, педагогів); культуровідповідності (максимальне використання освітньою установою культури середовища регіону, у якому перебуває освітня установа); принцип співробітництва (створення сприятливих умов для самореалізації та розвитку особистості учнів, організації спільної життєдіяльності дорослих і дітей, громади, діалогічності взаємодії між усіма учасниками навчально-виховного процесу.

Також освітній кластер вирізняється стійкістю до зовнішніх подразників та забезпеченням певного синергетичного ефекту, який виявляється у створенні освітнього середовища, сприятливого до саморозвитку, самореалізації та самоорганізації [1].

Висновки. Таким чином, головними результатами впровадження кластерної технології в регіоні стали:

- реорганізація наявних ресурсів і їх ефективне використання в межах територіальної одиниці та в регіоні загалом;
- збереження, модернізація та розвиток мережі закладів освіти, культури, охорони здоров'я з урахуванням демографічної та економічної ситуації і необхідності підвищення якості їх функціонування;
- раціональне поєднання місцевого та приватного фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я;
- прогнозування розвитку соціокультурного сектору села на

найближчі роки та перспективу; – збереження села як адміністративної одиниці на карті області в умовах глобалізаційних світових процесів;	– запровадження інноваційних форм організації навчально-виховного процесу; – формування якісного кадрового потенціалу в регіоні.

Література

1. Кирпичникова А. В. Построение и функционирование образовательного кластера / А. В. Кирпичникова // ЧиО. – 2013. – № 4 (37) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/postroenie-i-funktsionirovanie-obrazovatelno-go-klastera>.
2. Корепанова М. В. Кластерный подход как основа построения нового типа взаимодействия дошкольного учреждения с социальными партнерами М. В. Корепанова // Известия ВГПУ. – 2013. – № 10 (85) [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/klasternyy-podhod-kak-osnova-postroeniya-novogo-tipa-vzaimodeystviya-doshkolnogo-uchrezhdeniya-s-sotsialnymi-partnerami>.
3. Куликова О. Н. Роль инновационных территориальных кластеров в развитии интеграции науки и образования / О. Н. Куликова // Наука. Инновации. Образование : альманах : [научное издание] / Е. В. Семенов [и др.]; М-во образования и науки РФ, Рос. науч.-исслед. ин-т экономики, политики в науч.-техн. сфере. – М. : Языки славянской культуры. – Вып. 13. – 2013. – С.181–187.
4. Лавриненко Л. М. Використання кластерного підходу в управлінні освітою / Л. М. Лавриненко // Економічна наука ХХІ століття: реалії та перспективи : зб. наук. праць з актуальних проблем економічних наук: у 2-х ч. Ч. 2 / Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Вид. дім «Гельветика», 2013. – С. 19–26.
5. Мелекесов Г. А. Образовательный кластер подготовки педагогических кадров Г. А. Мелекесов // Вестник ОГУ. – № 3 (164). – 2014. – С. 84–88.
6. Старєва А. М. Регіональний соціокультурний освітній кластер як організаційна умова вирішення проблеми оптимізації навчальних закладів / А. М. Старєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.narodnaosvita.kiev.ua.
7. Шестаковська Т. Л. Образовательные кластеры как организационно-экономическая форма реализации стратегии развития общего среднего образования / Т. Л. Шестаковская // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. – 2013. – № 2 (77). – С. 116–122.